

Szilárd érdekképviselőre is szükség lesz. Többféle párt alakulhat, lehet például magyar kisebbségi párt is. Hallottam olyan javaslatot nemrég, hogy legyen magyar kereszténydemokrata párt. Véleményem szerint nekünk szükségünk lesz egy közös kisebbségi érdekképviselőre, egy olyan pártra vagy közös frontra, amely a választásokon egységesen lép fel a nemzetiségi jogokkal kapcsolatban. Ezt a célunkat nagyon taktikusan, az érzékenységet figyelembe véve kell hogy meghirdessük. Ezt a harcot persze határozottan kell megvívni, de nagyon kell vigyáznunk, hogy ne érintsünk olyan érzékenységet, ami eddig is beárnyékolta, megfertőzte kapcsolatainkat.

TABAJDI CSABA

Kulturális diplomáciánk jövőjéről

Van-e Magyarországnak kulturális diplomáciája? Vannak, akik tagadják vagy lekicsinylik: tapasztalataik alapján hivatásos kultúrdiplomátáinknak csak a fogyatékoságait, felkészültségük esetlegességét, hiányosságait vagy időnként akár alkalmatlanságát érzékelik. Másokat riaszt a külföldön működő kulturális intézményeink némelyikének időnként egyoldalú kiválasztási szempontja, ami alapvetően nem az ott dolgozók felelőssége, hanem csupán tükörképe az elmúlt évtizedek hazai művelődéspolitikai belterjességének, válogatási torzulásainak, értékrendbeli egyoldalúságainak. Ezek a jelenségek kétségtelenül léteznek, és jelentős mértékben nehezítik, hogy a magyar kultúra arcképét pontosan, hitelesen, torzításmentesen mutassuk fel a külvilágnak.

A mérleg másik serpenyőjében viszont ott vannak eredményeink, némely hivatásos kultúrdiplománk fölkészültsége, elkötelezettsége, áldozatvállalása. Ezt tovább erősítik „nem hivatásos” képviselőink: a külföldre utazó társadalomtudósok, műszaki szakemberek, irodalmárok, lektorok, vagy más területeken tevékenykedők tudatos vagy ösztönös kultúraterjesztő tevékenységének eredményei. Ebből is kitűnik, hogy kulturális diplomáciáinknak szerves része ez a nem kormányzati érintkezés, a „nem hivatásos diplomácia” is.

Fölmerül a kérdés: a magyar társadalom jelenlegi szorongató gondolj közepette nincs jobb dolgunk, mint a kulturális diplomáciával bíbelődni? Nagyon sok ember, sőt szakember, diplomata számára is a kulturális diplomácia máig valamiféle gyöngyös bokréta az ünnepi kalapon, valami emelkedett, valami felettünk lebegő, tőlünk elkülönülő, de semmiképpen sem mindennapjaink részét képező jelenség. Holott a valóság ennek éppen az ellenkezője. A nemzetközi kulturális érintkezés, a kulturális diplomácia rendkívül fontos szerepet tölt be, ha ki akarunk lábalni jelenlegi válsághelyzetünkől, de hosszú távon még inkább nő a jelentősége. Először is a nemzetközi kulturális együttműködés valamiféle szellemi-civilizációs irányítót jelent országunk számára, de ennél is többet ad: összegzően jelzi egy országnak más társadalmakkal kialakított, alapvetően adaptációs mozzanatokból összetevődő viszo-

nyának módját, más társadalmak fejlődéséhez való hozzájárulását, illetve más társadalmak szerepét hazánk életében. Tükör, amely jelzi a magyar társadalom fejlődőképességét, más országokhoz, országcsoportokhoz viszonyított helyzetét. Erre a minőségi és összegző, integratív szerepre a nemzetközi kulturális kapcsolatrendszer azért képes, mert a kultúra átszövi társadalmi életünk egészét, s a megszokott értelmezéstől eltérően nem önmagáért való terület, hanem egyidejűleg jelöl termelési, politikai, viselkedési kultúrát, tudományt, oktatást, művészetet, vallást, sportot, turizmust — és még hosszú a sor. A kultúra értelmezésünkben — Markarjan nyomán — átfogó, univerzális emberi technológia, amelynek semmi mással nem pótolható, sajátos funkciója van a társadalom működésében, a makro- és mikroközösségek — a társadalom, a munkahely, család és az egyének — tevékenységében, hiszen jelentős mértékben meghatározza a természeti és társadalmi közeghez való alkalmazkodás képességét és jellegét. A kulturális diplomácia ezért semmiképpen nem szűkíthető művészeti diplomáciára.

A széles értelemben vett kulturális diplomáciára ma Magyarországon különösen nagy szükség van. Az indulatok eszkalációja, a politikai tagolódás, sőt a különböző politikai erők egymástól távolodásának idején nagy hiány a türelem, a másság elviselésének, sőt elfogadásának kultúrája. A befelé fordulás, a magánüdvösségek hajszolása, a megcsappant jószág idején nagy szükség van empátiára, gondoskodásra, együttérzésre, emberi és társadalmi szolidaritásra. A nemzetközi kulturális érintkezés pedig az empátia iskolája, fejlesztésének egyik lehetséges legfőbb eszköze és terepe: a másság megbecsülésének iskolája. Az értékek földrengéssel is fölértő csuszamlása, perifériára sodródásunk idején, Európából való ismételt kiutasíttatásunk és kiszorulásunk veszélyének közepette a nemzetközi kulturális érintkezés önbizalmat, tartást, hasznosítható külső kulturális mintákat adhat. Más országok, más társadalmak modernizációs tapasztalatainak átvétele elengedhetetlenül fontos egy vajdó, útkereső és programot ma még alig lelő Magyarország bajainak orvoslásához. Társadalmunknak ahhoz, hogy túljusson a jelenlegi válságszakaszon, éppúgy szüksége van hasznosítható tudományos-műszaki tapasztalatokra, technikai vívmányokra, oktatási módszerekre, mint kulturális mintákra, viselkedésbeli, érintkezésbeli, politikai kultúrabeli pozitív külhoni tapasztalatokra. Ebben az érintkezésben nemcsak az átvétel, hanem az átadás is fontos szerepet játszik. Ma, amikor a magyar társadalomban eluralkodott a letaglózottság érzése, az önbizalomhiány, nemzeti teljesítményünk, kulturális termékeink külső megmérettetése elengedhetetlen ahhoz, hogy kialakítsunk egy józan, nemzetközi összehasonlításokon alapuló, szélsőségektől mentes, a magyarságot önmagában is értéként kezelő, önkritikus-önbecsüléses nemzeti tudatot.

Mennyire vagyunk fölkészültek, milyen anyagi eszközök állnak rendelkezésünkre, milyen a személyi állományunk, mennyire ismerjük a fogadó országok belső igényeit, mennyire folytatunk „kulturális piackutatást”? E tényezők mind-mind befolyásolják kulturális diplomáciánk arculatát és eredményességét. Egy kultúrdiplomata számára ugyanis nem elégséges a magyar kultúra, illetve egy-egy magyar művészeti ág vagy a magyar társadalomtudomány alapos ismerete, hanem legalább ugyanolyan pontos képpel kell rendelkeznie arról is, hogy a kultúránkat fogadó országban milyen tudományos, művészeti jelenségek, stílusbeli divatok, áramlatok érvényesülnek. Ez alapján kell mérlegelnünk kulturális kínálatunkat, mivel ettől függ, hogy hat-e egy

felkínált magyar műalkotás, magyar tudományos mű? Ezért a befogadó közeg értékrendjének ismerete, a magyar és a külföldi kulturális értékrendek szinkron- vagy aszinkronjellegének, megfelelésének és meg nem felelésének figyelembevétele egy eredményességre törő kulturális diplomácia számára a legfontosabb követelmények egyike. A különböző szintek, társadalmi rétegek értékrendje, értékpreferenciái, befogadási szokásai, érintkezési motivációi történelmi fejlődésük, kultúrtörténeti hagyományaik, etnopszichológiai jellegzetességeik, a nemzeti jellem történelmileg formálódó vonásainak, aktuálpolitikai törekvéseiknek és más tényezőknek eredőjeként, bonyolult együtt-hatásaként alakulnak ki.

Az értékrendek illeszkedését, „összeillesztését” négy, illetve három síkon kell figyelembe vennünk és érvényesítenünk: egyrészt a szakmai közegben, a befogadó ország adott művészeti, tudományos ágainak alkotói, kritikusai, menedzserei-terjesztői körében; másrészt a befogadói „piramis” csúcán levő véleményhordozó elitben (az előző közegtől való elhatárolódás természetesen csupán viszonylagos lehet); harmadrészt a befogadó ország „szélesebb-széles” közvéleményét megcélozva műveinkkel; negyedrészt az állami kultúrpolitikát folytató — döntően közép- és kelet-európai — országok hivatalos preferenciáit figyelembe véve. E felsorolás is jelzi, hogy a kulturális piacutatás sohasem lehet általános, mindenkor tisztázni kell: milyen kört, milyen közeget céloz meg kínálatával. A magyar kulturális diplomácia legnagyobb hibája, hogy ezt az alapkérdést nem tisztázta.

A kulturális diplomácia — a közhiedelemmel ellentétben — nemcsak külföldön diplomácia, hanem idehaza is az. Kultúrdiplomatak tehát nemcsak külföldön tevékenykednek, hanem itthon is: azokban a hazai intézményekben, kiadókban, folyóiratokban, szerkesztőségekben, amelyek a külföldi kultúra magyarországi megismertetésével, átvételével, terjesztésével foglalkoznak. Ez a tevékenység biztosítja ugyanis, hogy Magyarország a kulturális érintkezés segítségével szellemileg eligazodjon a külvilág termésében, s átvegye, meghonosítsa más kultúrák értékeit.

Mit kell szolgálnia egy megújuló magyar kulturális diplomáciának? Előszörként is kiegyensúlyozott kapcsolatépítésre kell törekednie, mind a Kelettel, mind pedig a Nyugattal. Amikor az eddigi társadalmi rendszer kimerítette valamennyi tartalékát, az új rendszer keresése egyidejűleg a kulturális, a külpolitikai orientációváltás igényét is fölveti. Jó lenne, ha nem esnénk az 50-es évek első felének végletéből a másik végletbe. Ha ma a közép- és kelet-európai országokkal fenntartott kapcsolatok mégoly kevés gazdasági, társadalmi-politikai impulzust, ösztönzést is nyújtanak, súlyos hiba lenne, ha az elmúlt évtizedek egyik legfőbb értékét, a „Kelet” jobb megismerését most elvetnénk. Kelet felfedezése: Oroszország, Kína, a Szovjetunió népei kultúrájának megismerése gazdagította, teljesebbé tette az elmúlt évtizedekben a világról alkotott képünket. Erre már csak azért is óriási szükségünk van, mert ugyanebben az időszakban sehol nem kínálkoztak olyan lehetőségek a magyar kultúra önarcképének bemutatásához, mint amilyen fórumot a szovjet befogadó kulturális közeg jelentett számunkra. Ez még akkor is igaz, ha a szakmai közvélemény lényegesen többre becsül egy kis válogatást Párizs több ezer kiállítótermének egyikében, mint egy reprezentatív magyar képzőművészeti kiállítást (pl. Derkovits, Kerényi) a moszkvai Puskin Múzeumban. Cél-szerűtlen lenne tehát, sőt öncsonkítást jelentene, nemzeti érdekeink ellen

hatna, ha a jelenlegi szakmai és közhangulat nyomására, nem arra törekednénk, hogy új és új értékeket fedezzünk fel keleti partnereinknél és közvetlen szomszédságunk, Közép-Európa és Kelet-Közép-Európa népeinek kultúrájában. A követelményként megjelölt kiegyensúlyozott kapcsolatépítésre jó lehetőséget teremt az a Magyarországon is kibontakozó szovjet-orosz reneszánsz, amely nagyrészt a gorbacsovi reformokhoz, az átalakításhoz, a peresztrojka és a glasznoszty fogalmához kötődik. E folyamatokat ugyan mindenütt a világon felfokozott érdeklődés kíséri, amely nem nélkülözi a divat múló elemeit sem. Mégis fontos, hogy olyan értékeket mutassunk be a magyar szellemi életnek, amelyekről az elmúlt évtizedekben alapvetően — nem a mi hibánkból — nem esett szó.

Az elmúlt évtizedek igazi bírálata e téren is az, hogy bár egy szövetségi rendszerhez tartoztunk több közép- és kelet-európai országgal, kulturálisan mégsem közeledtünk, sőt... Sajnos, nem tanultunk meg nemcsak „szovjetunióiu”, „csehszlovákiaiu”, „romániaiu” stb. a „hivatalosság” nyelvein, de szellemileg sem jutottunk lényegében közelebb. Köztünk állt e szövetségi rendszer összetákoltsága, nem belülről vállaltsága, demokratizmusának hiánya, az álinternacionalizmus, s a legfőbb: a szőnyeg alá söpört történelmi ellentétek, ellenségességek, a magyar nemzetiségek jogainak csorbítása, sőt erőszakos beolvasztásukra való törekvés, az összetorlódott és ki nem beszélt múlt. Ez utóbbi még a most bontakozó közép-európai kapcsolatépítésre, szellemi közeledésre is nagy, komor árnyékot vet...

A kapcsolatépítés további kérdése az, hogy mennyire ismert meg bennünket a Nyugat, mennyire jelzi vissza értékeinket, teljesítményeinket, hiszen ez nemzeti önbecsülésünknek és önértékelésünknek mindenkor központi eleme volt. Ez egyébként nem csak ránk érvényes: így van ezzel Közép- és kelet-Európa szinte valamennyi népe. E térségben az jelent igazán kulturális értéket, amelyet a „nagy Nyugat” visszajelzett. Ha az elmúlt éveket nézzük, igaz, jelentős eredményeket értünk el, mégsem történt áttörés. Még mindig illúziókat táplálunk, és még mindig nem tudjuk józanul megemésztetni, hogy a kelet—nyugati kulturális érintkezésben a történelmi örökség és más tényezők miatt változatlanul megmaradtak az aránytalanságok. A helsinki folyamat látványos eredményei az elmúlt 15 évben nagyon sok emberben azt az illúziót ébresztették, hogy lényeges elmozdulás várható a Nyugattal fönntartott kulturális kapcsolatainkban, ezen belül a magyar kultúra nyugat-európai ismertségében. Ha azonban ezt a 15 évet szigorú tárgyilagossággal vizsgáljuk, hamar szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy vizsgált területünkön lényeges előrelépés nem történt, és nem is várható. A magyarázathoz tudomásul kellene vennünk végre: a nemzetközi kulturális kapcsolatok lényegéhez tartozik, hogy egy kulturális termék nem a saját technikai, művészi, esztétikai stb. — tehát immanens értékei alapján, hanem egy többtényezős mechanizmus révén válik a nemzetközi kulturális áramlás részévé.

E mechanizmusban döntő a világhatalmi súly, a tőkeerő, a tömegtájékoztatási és kultúraterjesztési eszközök birtoklása, az átadás-átvétel, az „áramlás” hagyományos irányultsága. Közismert tény, hogy az elmúlt évtizedekben — éppen e tényezők következtében — egyre jobban megerősödött az Egyesült Államok kulturális pozíciója a világban, s ezzel párhuzamosan a nemzetközi kulturális érintkezésben egyre hátrébb szorultak az olyan régebbi vezető hatalmak, mint Franciaország, Nagy-Britannia vagy az NSZK. Mindezt jól érzé-

kelteti egyetlen adat is: a világ tv-film importjának 75%-a az Egyesült Államokból származik.

Az Európa középső, keleti és nyugati része közötti kulturális aszimmetria tehát történelmi gyökerű, amelyet a majdnem egyirányú áramlás mellett a kulturális kínálat szerkezeti különbsége is meghatároz. Hiába rendelkeznek a közép- és kelet-európai országok bizonyos szellemi csúcsteljesítményekkel — Eizenstein, Jancsó, Wajda, Menzel, Tarkovszkij filmjei, a lengyel, a szovjet színházművészet, a mai cseh próza alkotásai —, az ún. elit kultúra termékei nyugaton sem hódítják meg a széles tömegeket. A nyugati tömegkultúra a szórakoztatás széles sávját fogja át, sőt körmönfont módszerekkel elégti ki közönségét, ezzel szemben a közép- és kelet-európai országok szórakoztató kultúrájában óriási hiányosságok vannak. Egyelőre még saját szórakoztatási szükségletünket sem tudjuk kielégíteni, nemhogy nemzetközi téren versenyképesek lehetnének!

Kelet és Nyugat aszimmetriájában a másik tényező az, hogy a Nyugat részéről a közép- és kelet-európai országok kulturális kínálatából döntően politikai szempontok alapján válogatnak, bár e szempont az elmúlt években némileg veszített súlyából. A „szocialista” országokból gyakran nem a legjelentősebb alkotókat, alkotásokat népszerűsítik, így pontatlanul tükrözik az adott nemzeti kultúrák tényleges értékrendjét. Általában igaz, hogy a nemzetközi kulturális érintkezésben rendkívül sok mesterséges, sőt manipulatív tényező — összefonódások, lobbik, maffiák és egyéb — játszhat szerepet, ezért egy-egy nemzeti kultúra, így a magyar kultúra nemzeti teljesítményének helyes megítélésére, illetve a reális önértékelésre ma igen korlátozottak a lehetőségek.

A magyar kulturális diplomácia számára nem elhanyagolható lehetőséget jelent, hogy kultúránk — főképpen azért, mert a magyar változások iránt olyan fokú a nemzetközi érdeklődés — egyre inkább közvetítő szerepet játszik Kelet és Nyugat között. Hazánk része egy közvetítő zónának: a széttörtött, mára jórészt csak virtuálisan létező és „mégis szükséges” Közép-Európának. Közép-Európát nemcsak tömböket jelölő politikai határok szabják részekre. A megosztottságnak ennél is mélyebben rejlő gyökerei vannak az államhatárok és az etnikai határok eltérése következtében, némely nemzettest egy-egy részének leválasztásában. Közép-Európa ezért ma inkább csak álom, nagyrészt csupán a látomásokban létezik. Mégis szükség lenne az itt élő népek összefogására, ha ennek esélyei — ma még — rendkívül kicsik is. Az összefogást talán leginkább valamiféle szellemi építkezés indíthatná el, Jászi, Bibó, Németh László, Kundera műveinek, s Konrád György „Álom Közép-Európáról” c. gondolatébresztő esszéjének, vagy Karl Schlögel könyvének szellemében.

Mi az, ami a magyar kulturális diplomácia legfőbb tartalékát jelenti? Miből merithetünk, miből építkezhetünk? Mit kell tennünk? Tételszerű felsorolásban:

1. Szakítanunk kell azzal a szemlélettel, hogy a nemzetközi kulturális együttműködés valamiféle gyöngyös bokréta, a magyar külpolitika maradék feladata, ha van — van, ha nincs, akkor sincs nagy baj. Égető szükség van gazdasági-társadalomépítési külhoni minták feltárására, közvetítésére és szerves meghonosítására. A politikai kultúra, a viselkedéskultúra, a mindennapok kultúrájának magyarországi formálása elképzelhetetlen bölcsen megszu-
rt

külső — főként, de nem kizárólagosan nyugati — tanulságok, tapasztalatok nélkül. Itt a Külügyminisztérium és a Művelődési Minisztérium, de más tárcaik igazi összjátékára van szükség! Ugyanakkor még egyszer aláhúzom: a kulturális diplomácia nem külön „szektor”, s nem tárcafeladat!

2. Ki kell építenünk a „kulturális piacutatót”-t, és meg kell szerveznünk a befogadó kulturális közegről nyert valamennyi információ összegyűjtését egy magyarországi külkulturális adatbank megteremtésével.

3. További alapteendő a felkészült szakemberek biztosítása. Elengedhetetlen a kultúrdiplomataképzés cél tudatos kiválasztása — ne csak a külügyi állományból, hanem egy-egy ciklusra szerződve az értelmiség „szélesebb” köreiből, kulturális vénával rendelkező menedzsertípusú személyek közül. Amennyiben a magyar külpolitika számára létszükséglet a hazai bázisú diplomataképzés megteremtése, akkor ennek szerves részeként a kulturális szakosodású diplomataképzés, valamint egy-egy ciklusra — pályázat útján — nagykövetségekre, illetve a magyar kulturális intézetekbe kiutazó szakemberek speciális szakmai felkészítése és továbbképzése is az kell, hogy legyen. Megjegyzem, hogy ma Magyarországon a hivatásos diplomataképzés posztgraduális képzése nem létezik! A nyilvános pályázatoknál azonban figyelemmel kell lenni arra a tapasztalatra is: eddig is kijutottak kulturális intézeteinkbe írók, művészek — jobbára összekötéssel —, de tevékenységük messze nem volt egyértelmű: jobb esetben szinte kizárólagosan a saját művészeti águkkal törődtek, rosszabb esetben csak saját munkásságuk propagálásával. E megjegyzés nem elvi kifogás, hanem arra intés: a kultúrdiplomácia is szakma, mesterségbeli követelményekkel, tehát kell hozzá az intézményes felkészítés-felkészülés és folytonos továbbképzés.

4. Kulturális kínálatunkban a hazai alkotások külföldi bemutatásában és megmértetésében meg kell teremtenünk az esélyegyenlőséget. Meg kell szüntetnünk az eddigi személyi összefonódásokat, hatalmi monopóliumokat. A magánérvényesülést politikai mezbe öltöztető kiválasztási szempontokat is fel kell számolnunk, véget vetve a bántó egyoldalúságoknak. Kulturális kivételünkben az érték, a teljesítmény, az érdem legyen, a meghatározó. Ügyeljünk azonban: nehogy az eddigi egyoldalúságokat — még ha tartalmasabban, jobb minőségben is — más irányú egyoldalúságok váltsák fel! Nehogy az eddigi kiszorítottak — valamilyen okból, társadalmi, politikai, de leginkább művészi érvényesülési revánsvágyból — most maguk is kiszorítókká váljanak.

5. Nemzetközi kulturális kapcsolatainknak egyik fontos funkciója a tizenöt milliós magyarság egybetartozásának, szellemi integritásának biztosítása, a nemzettest különböző részei közötti kulturális-szellemi vérkeringés fönntartása és erősítése, a világon élő magyarajkúakkal, magukat magyarnak vallókkal történő érdemi és folytonos kapcsolattartás. Egyidejűleg címzettjei ők a kulturális együttműködésnek, de egyben hordozói, terjesztői is a magyar kultúrának: vonatkozik ez a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségekre és a nyugati magyarságra egyaránt. Kulturális diplomáciánk egészen sajátos területe ez: nemzetközi is, mert országhatárokon átnyúló, de ugyanakkor nemzeti is, hiszen „nemzettestközi” érintkezés.

Fontos számba venni a Magyarországon élő nemzetiségek kultúraterjesztő szerepét is: e kérdéskört sem gondoltuk át súlyának és lehetőségeinek megfelelően. A német, a horvát, a szerb, a szlovén, a szlovák, a román nemzeti

kisebbség, a zsidó, a cigány kisebbség mind-mind fontos összekötő szál szomszédaink és a nagyvilág felé.

A szomszédos országokban élő magyar nemzettestek — ideális esetben — kétnyelvűségük, kétkultúrájuk alapján összekötő, közvetítő kapocs lehetnek sajátos küldetéssel. Sajnos, ma ez csak Szlovénia és Horvátország esetében érvényesül maradéktalanul, Kárpátalja most ébredezik. Lehetségesnek tűnik Csehszlovákiában a cseh és a szlovák értelmiség néhány képviselőjével együttműködve oldani az évszázados görcsöket, hozzájárulva a csehszlovákiai magyarság kollektív nemzetiségi jogainak maradéktalan és csorbítatlan szavatolásához. A Romániában élő magyarok magyarnak maradásuk és helybenmaradásuk elősegítése, szellemi-fizikai immunrendszerük erősítése külön stratégia kidolgozását, a konkrét lépések folytatását és újak megtételét feltételezi. E kérdések részletezése külön dolgozatot igényel.

A nyugati magyarsághoz fűződő viszonyunkban, a magyar—magyar párbeszédben új fejezet körvonalazódik. Elsőként is föl kell mérnünk azt a — döntően áldozatos — tevékenységet, amelyet az emigrációban élők a magyarság ügyének képviselője, kultúránk terjesztése érdekében az elmúlt évtizedekben tettek. Gyorsan lehullanak a több évtizedes bizalmatlanság falai, s a nyugaton élők kultúraterjesztő munkájához itthonról mind szervezettebb háttérrel próbálunk biztosítani. Remélhető az anyanyelvi konferencia megújodása, a Magyarok Világszövetségének gyökeres stílus- és tevékenységváltozása, a magyarok világtalálkozójának megrendezése 1992-ben, a Hungarológiai Társaság, a Magyar Fórum, az anyanyelvi táborkok, az egyházi kapcsolatok új minőségi szintjeinek kialakulása. A nyugati magyarsággal együtt közös tennivalónk az utánpótlás biztosítása, a kultúraterjesztés folytonosságának szavatolása.

6. Kulturális orientálódásunkban — hasonlóan a magyar külpolitika egészéhez — egészséges európai arányokat kell kialakítanunk. Itt nem lehet szó egyoldalú nyugat-európai tájékozódásról, hanem alapvetően hármas kulturális orientációra van szükségünk: a közép-európaira és a kelet-európaira is. A „spontán” folyamatok eleve a Nyugat irányába húzzák az utóbbi időszak kulturális tájékozódását. Sajnos, egyre szűkebb a szellem embereinek azon köre, amelyik pontosan látja: nemzeti kulturális öncsonkítás lenne Közép- és Kelet-Európa értékeiről nem venni tudomást. Ez ma nagyon jelentős veszély, amelyet csak tudatos lépések, akciók ellensúlyozhatnak — valamelyest.

A kultúra egy részét — tudomány, oktatás; viselkedéskultúra, politikai kultúra — minél erősebben és szervezettebben kell integrálnunk a nyugat-európai kultúrközegebe: s itt nem csak a nagy- és középhatalmak kultúrájára gondolunk, hanem olyanokéra is, mint a finnek, svédek, spanyolok, hollandok, görögök, dánok és mások szellemi élete. A „kisországi doktrinánkat” valósítsuk is meg, ne csak szónokoljunk róla! S az egész kulturális diplomáciából — ha lehet bármit is kiemelni — a kulcselem az oktatás: a jó módszerek meghonosítása, nyugati ösztöndíjak, diákok küldése teljes és részképzésre stb. Ugyanakkor vannak a kultúrának olyan metszetei, amelyekben nem lehet szó integrációról, ellenkezőleg: szellemi környezetvédelemre, nemzeti kultúránk immunrendszerének rendbetételére van szükség. Fontos tanulmányoznunk az európai kisországok példáját: sikerül-e, és ha igen, hogyan sikerül a szellemi „optimális nyitottságot” biztosítaniuk a konzumkultúrával, az amerikanizálással szemben.

7. Megoldandó feladat — és nem is könnyű — a kormányzati és a nem kormányzati kultúradiplomácia jobb összehangolása, koordinálása — de semmiképpen nem úgy, hogy a kormányzat megpróbál a másikra rátelepedni. Sokkal inkább arról van szó, hogy a kormányzati szervezeteknek — a Művelődési Minisztériumnak, a Külügyminisztériumnak, más minisztériumoknak, a Nemzetközi Kulturális Intézetnek — egyre inkább szolgáltatásszerűen, „adatbankként” kellene működniük, hogy ily módon az egyre szélesedő nem kormányzati kulturális diplomácia igényeit is kielégítsék, tájékoztatással, információkkal segítsék tevékenységét. Elengedhetetlenül szükség van — szükség lenne — országos méretekben a jobb koordinálásra, hiszen ennek hiányában ma jelentős anyagi eszközök és szellemi erők forgácsolódnak szét. Senki nem tudja pontosan megmondani pl., hogy a közvetlen városi és megyei kapcsolatokon keresztül milyen kulturális termékek áramlanak ki innen, és jönnek be az országba. A folyamat az információkat és a pénzfelhasználást illetően lényegében mára átfoghatatlanná vált. Kézenfekvő ezért, hogy egészen új irányítási módszerekre van szükség. E téren sincs — pontosabban e téren különösen nincs — lehetőség központi irányításra, hanem hálózatszerű egyeztető „csomópontokra”, s e csomópontok kölcsönös tájékozódására és tájékoztatására, koordinációjára lenne szükség.

Kormányzati szinten ezért szükség van intézményi-szervezeti változásokra is. Ha nem is a régi Kulturális Kapcsolatok Intézetének formájában, de mindenképpen hiányzik az intézmények sorából egy, a korszerűen felfogott kulturális kapcsolatokat átfogó, integratív szervezet, amely vagy önálló intézményként, vagy nyugati mintára, külön államtitkár, illetve miniszterhelyettes vezetésével a Külügyminisztérium vagy a Művelődési Minisztérium felügyelete alatt működhetne. Számomra célszerűbb megoldásnak tűnik azonban egy önálló intézmény létesítése, amelyben a kormányzati és a nem kormányzati jelleg szervezesebben összefonódhat.

8. A kormányzati és a nem kormányzati terület közötti jobb „szereposztás” is megkerülhetetlen: az önálló arculat megőrzése mellett ne külföldön, a Magyarország-kép formálódásában érvényesüljön a belpolitikai arculatért folyó versengés. A pártok között e téren nem licitálásokra, hanem bölcs és egyeztetett szereposztásra van szükség. Ez persze nem jelenti, hogy a sokszínű Magyarország-képet egyszínűvé kívánjuk változtatni, sőt ellenkezőleg!

9. Nagyon sokszor hitegetjük magunkat azzal, hogy kulturális téren is nyitott ország vagyunk. Komoly gondok vannak e nyitottságban. Elmegyünk nagy és jelentős értékek mellett, ugyanakkor méltatlan alkotásokat veszünk át mind nagyobb tömegben. A hetvenes évek végétől a minőségi igényt beföldön és kulturális külkapcsolatainkban is időnként egyre inkább háttérbe szorította a jövedelmezőség kritériuma, ami egyben a nyugati tömegkultúra térhódítását, jelentős mértékű kommercializálódást is jelentett. A vitatható értékű termékek jó részét viszont a magyarországi kulturális befogadó közeg nem tudta „helyére tenni”, feldolgozni. Többek között azért, mert az életszínvonal megtorpanásával, sőt visszaesésével bajlódó magyar közvélemény számára ezen alkotások távol eső életmintákat, számára elérhetetlen fogyasztási modelleket közvetítettek, s ezek gyakorta belső zavart, meghasonlottságot és eleve vereségélményt sugalltak. E termékek az egyértelműen versenyszellemű egyéni boldogulás keresését erősítették föl, és nem a vállalkozó-termelői, ha-

nem az individuális-fogyasztói magatartás másolására serkentettek. Így kulturális közéletünkben a magas színvonalú értékek mellett is felhíguló nemzetközi kulturális kínálat és a minőség megőrzéséért utóvédharcot folytató hazai kulturális törekvések fokozatosan szembekerültek egymással. Több vonatkozásban reálissá vált az a veszély, amelyet a nyugati tömegtermékek a magyar kultúra szerves fejlődése számára jelenthetnek. A külföldi termékek átvételének szitája mind több ocsút engedett át. Mindez szellemi környezetünket egyre ártóbban szennyezi, és mára már nemzeti kultúránk immunitását, védettségét is veszélyezteti. E téren különösen nagy felelőssége és lehetősége van a Magyar Televíziónak és a Magyar Rádiónak.

10. Végezetül... Szükség van-e kulturális diplomáciánk reformjára? Akkor nincs, ha a „reform” megmarad jelszónak, ráolvasásnak, varázsigemormolásnak. De változás kell, akár kis lépésekkel építkező, akár fordulat-szerű, csak menjenek előre az ügyek. Kulturális diplomáciánk „demokratizálása”? Nem a megfakult, érdemtelenedő szavak szellemében! A magyar külpolitika — s részeként a nemzetközi kulturális érintkezés — most vajúdj a társadalmasodását, demokratizálódását, de nem az elmúlt évtized „szó-demokráciája” értelmében. Az ma már fabatkát sem ér. Sok a szó, kevés a tett. A szó-demokráciát tett-demokráciává kell változtatnunk, hogy a dolgokat ne csak bírálni, de megváltoztatni is lehessen. Egyedül ez felel meg társadalmunk és nemzeti kultúránk igényeinek.

SZABÓ TIBOR

Miért olvassuk ma Lukácsot?

A címben feltett kérdésre többféle módon is lehet válaszolni. Készítést és egyszerű kijelentést tartalmaz — furcsa módon — a kérdés. Készítést, amennyiben meggyőződésünk, hogy hazánk történetének — talán nem túlzás — egyik legnagyobb filozófusát illik ismerni, sőt: nemcsak eredményeiből, hanem hibáiból, tévedéseiből is tanulni. Egyszerű kijelentést, mert mi — a szegedi Lukács-kör tagjai — olvassuk Lukácsot és alkalmanként, esetenként felhasználjuk gondolatait saját elméleti vagy akár társadalmi problémáink megválaszolásakor. A kérdés viszont egy dolgot tagad: azt, hogy bármilyen elgondolásból is, de ne olvassuk Lukácsot. Mindezen problémákra szeretnék kitérni írásomban.

A kérdés a szegedi Lukács-kör fennállása 10. évfordulójának szentelt nemzetközi szimpozion előkészületei során fogalmazódott meg bennem. Sokat tanakodtunk együtt azon: ebben a jelentősen megváltozott társadalmi-politikai környezetben hogyan hangzik az, hogyha valakik ma Lukács Györgynek szentelnek egy konferenciát. Azt egyöntetűen elvetettük, hogy a szimpozion